

XXVII KNYGOS
MĖGĖJŲ
METRAŠTIS

VI

Kaunas 2018

FACITE SIMILE!
MAŽVYDO „KATEKIZMO“ FAKSIMILĘ
PALYDINT¹

Dr. Jurgis PAKERYS

Distancija. Galvodami apie Mažvydą pirmiausia turime įveikti didžiulį mus skiriantį nuotolį – beveik 500 metų. Mažvydas mums yra tapęs gana jaukiu herojumi, gyvenančiu vadovėlinėje sąmonėje, kurį paspaudę lyg žaisliuką išgirstame „imkiet mani ir skaitikiet!“ Turėtume kiekviena proga bandyti ne formaliai, o iš tiesų priartėti prie Mažvydo, įveikti tuos metus ir pramušti asfaltą, dabar išlietą prie Ragainės bažnyčios.

Mažvydas yra emigrantas, išvykęs iš Lietuvos ir niekada čia nebesugrįžęs. Norėčiau įsivaizduoti Mažvydą Mariaus Ivaškevičiaus „Išvarmo“ autobusiuke su visais kitais keleiviais. Mažvydui buvo šalta, jis 1548 m. rudenį Karaliaučiaus universiteto rektoriui rašo: „Šaltas [...] metas jau čia pat, už vartų [...]. Kadangi aš prisidengti nuo šalčio neturiu tinkamų drabužių, o tiktai suplyšusius ir labai sudėvėtus, nusprendžiau dėl jų kreiptis [...] Jei [...] [kunigaikštis] tuos drabužius man duos, tai jų man užteks dvejiems metams, ir jų prašinėdamas, neįkyrėčiau nei šviesiajam kunigaikščiui, nei tavo kilnybei“². Mažvydas nuoširdžiai tikėjo tuo, ką daro, ir viename iš laišku (1551 m.) detalai sielojasi dėl savo parapijiečių nepamaldumo. Pateiksiu pavyzdį, kaip norintys susituokti išsisukinėja lyg prasti studentai ir kaip tai Mažvydą erzina: „ateidami jungtusių, jie nesileidžia klausinėjami iš [V]iešpaties maldos ir tikėjimo straipsnių, o atsisakinėja, savo nemokšiškam dangstydami nevykusiais pasiteisinimais. Tiems, kuriuos pagaunu nemokančius katekizmo, duodu savaitę laiko pasimokyti. Bet jie numoja ranka į nustatytą terminą, o tuoktis vyksta į kitą vietą už parapijos arba gyvena nesusituokę“³. Toliau Mažvydas rašo: „Iš tikrųjų, jei atvirai pasakysime, koks jų pamaldumas, – ragainiečiai tiek nusimano apie tikrąją krikščionių religiją, kiek paprastai nusimano kūdikis vystyklusose. Todėl juos reikia maitinti Pauliaus pienu, o ne kietesniu maistu. Dėl tos priežasties man tenka visą laiką tik ir čiauškėti su jais kaip su kūdikiais“⁴. Mažvydas, kaip ir daugelis jo laiko žmonių, labai aiškiai jautė mirties perspektyvą. 1560 m. su žmona, savo pirmtako vyriausiąja dukra Benigna, sudarė

testamentą, kuriame rašoma, kad nors jie ir nesusilaukė vaikų, „bet vis dėlto jautė vienas kitam ištikimą meilę ir nuoširdų palankumą“⁴. Galbūt tai tik formulė, bet noriu tą sakinį suprasti ir įsivaizduoti pažodžiui.

Trys matmenys. Pereikime prie Katekizmo – jame bandysiu pabrėžti tris aspektus: dvasinį-mąstomąjį, socialinį ir technologinį.

Mažvydas, įsijungęs į Reformacijos sąjūdį, mums užduoda lyg ir paprastus, bet kartu sudėtingus tikėjimo ir mąstymo klausimus. Turime suprasti, kad tuo metu krikščioniškosios sąmonės sluoksnis ir Mažojoje, ir Didžiojoje Lietuvoje buvo gana plonas lyginant su seną krikščionybės tradiciją turinčiais kraštais. Ir Mažvydas čia ateina su dviem tikslais: viena vertus, patį krikščionišką mąstymą ir tikėjimą tiesiog atnešti ir paskleisti, kita vertus, tą mąstymą reformuoti, perpavidalinti, pateikti moderniausią to meto mąstysenos formą, nors daug kur to mąstymo ir tikėjimo net pagrindų nėra. Didelė Katekizmo tekstų dalis yra verstinė, bet jame yra reikšmingų autorinių tekstų ir intarpų. Sakysim, Dainora Pociūtė pastebėjo, kad vienas iš tokių intarpų apie Eucharistijos sakramentą galėtų būti siejamas su nuteisinimo tikėjimu doktrina (šis dalykas jau pats savaime yra gana sudėtingas mąstymo ir tikėjimo pratimas)⁵. Įdomu tai, kad čia Mažvydo darbas pranoksta vieną iš savo šaltinių – Jano Seklucjano katekizmą, kuriame šio teksto fragmento nėra.

Pereinu prie socialinio aspekto. Vienas iš savo knygų – Juozapo Flavijaus „Opera“ (1524 m.) – antraštiniame lape Mažvydas įrašė formulę *sibi et suis comparauit – sau ir saviškiams parūpino*⁶. Šis bendruomeninis matmuo labai ryškus ir Katekizme – ne tik apskritai dėl bažnyčios (kaip eklezijos – susirinkimo), bet ir kitų projektuojamų ryšių – šeimynos, mokytojo ir mokinio, giedančiųjų bendrijos ir kitų. Paminėsiu man labai artimą mokymosi, studijavimo aspektą. Mažvydas (panašiai kaip ir Martinus Lutheris) yra numatęs mokymąsi šeimoje, namuose, todėl pratarmėje sako: „BRalei seseris [...] // Malanei ir su dziauksmu tą badi prigimkiet // A iusu hukiusu scheimina makikiet“⁷. Kalbėdamas apie vaikų mokymą elementariaus pabaigoje Mažvydas pedagogiškai pataria: „Ischmintygas makitos // bernelia daugiu syllaabisaturas // teneapsunkin, Bet skaititi tur // io weikias makitij“; kartu kreipiasi ir į mokinius: „Suneley makikietese weikias nepateikiet // Pateikaudame tewu labia netrekiat“⁸.

Vaikystėje žavėjaisi technikos žurnalais ir galėdavau valandų valandas tariamai ką nors projektuoti. Manau, kad humanitarika kartais pernelyg sudvasinama ir be reikalo atribojama nuo technologijos ir tikslųjų mokslų. Neturime bijoti nei tepalo, nei skaičių. Man Mažvydo „Katekizmas“ yra žmogaus ir mašinos kūdikis, didžiulis lietuvių kultūros technologinis žingsnis, kurį Mažvydas žengia kartu su spaustuviniu Hansu Weinreicu – kaip koks Neilas Armstrongas žengia savo pirmą žingsnį Mėnulyje – ir man norisi įsivaizduoti, kaip spaustuvės presas spaudžia pirmąjį Katekizmo lanką, kaip geriasi dažai į popierių, kaip atspaudžia pirmosios mūsų nosinės raidės – kaip kad Armstrongo koja paliečia Mėnulio paviršių ir pakelia dulkes. Ir kelio atgal jau nėra.

„Petro ofseto“ faksimilė. Galop pereinu prie mūsų šiandienos susitikimo priežasties. Labai ačiū „Petro ofsetui“, gerbiamiems Petru Kalibatui ir Kamilei Kalibataitei, Vilniaus universiteto bibliotekai, jos Retų spaudinių skyriui ir visiems kitiems, kurie prisidėjo prie šios ypatingos dovanos. Manau, kad Katekizmo faksimilė turi lygiai tuos pačius anksčiau minėtus matmenis – dvasinį-mąstomąjį, socialinį ir technologinį.

Pirmuoju aspektu esame sugrąžinami į pradinę padėtį ir vėl klausiami – kodėl Mažvydas, kodėl jo Katekizmas? – ir skatinami jau lyg ir žinomas dalykus permąstyti, patikrinti savo tikėjimą. Kartu faksimilių leidyba mums užduoda paprastą, bet sunkų klausimą – kas yra tikroji faksimilė, ką ji mums reiškia ir ką duoda.

Antruoju aspektu šis darbas kuria ir įtvirtina mūsų socialinius ryšius – turiu omenyje ne tik Lietuvos, bet ir tarptautinę bendruomenę, kuri turėjo susitelkti, kad šis darbas įgytų kūną, taip pat ir tą bendruomenę, kuri čia dabar susirinko, ir tą bendruomenę, kuri taps šios faksimilės savininkais ir savaip plėtos Katekizmo gyvenimą.

Galop trečiasis – technologinis – aspektas. Tikrės faksimilės leidyba yra, viena vertus, aukšto technologinio lygio liudijimas, kuriuo gali pasigirti tik nedaugelis kultūrų, ir, kita vertus, čia reikalaujama daug individualaus darbo, kuris suteikia ryškią asmeniškumo žymę ir leidžia pasirodyti senajai individualiajai meistrystei – jos masinėje gamyboje jau negalime pamatyti. Labai jums už tai ačiū!

Baigdamas noriu priminti, ką gi reiškia *faksimilė* – čia slypi lotynų kalbos frazė – *fac simile – padaryk panašų*. Todėl noriu ir jums visiems palinkėti tokių darbų Lietuvai, kurie turėtų tris matmenis: dvasinį-mąstomąjį, socialinį ir technologinį. *Facite simile!*

- ¹ 2017 m. vasario 9 d. Vilniaus universiteto bibliotekos Pranciškaus Smuglevičiaus salėje vyko „Petro ofseto“ išleistas Martyno Mažvydo Katekizmo faksimilės pristatymas, kuriam ir buvo parengtas šis tekstas. Čia skelbiamas pataisytas ir nuorodomis papildytas variantas.
- ² Martynas Mažvydas, *Pirmoji lietuviška knyga*, tekstą ir komentarus paruošė Marcelinas Ročka, Vilnius: Vaga, 1974, p. 249 (čia ir toliau cituojamas laiškų vertimas į lietuvių kalbą).
- ³ Ten pat, p. 281–282.
- ⁴ Ten pat, p. 282.
- ⁵ Marcelinas Ročka, Papildomi dokumentai M. Mažvydo biografijai, *Literatūra ir kalba* 14, 1977, p. 523 (cituojamas vertimas į lietuvių kalbą).
- ⁶ Dainora Pociūtė, *Maištininkų katedros*, Vilnius: Versus aureus, 2008, p. 143.
- ⁷ Nojus Feigelmanas, M. Mažvydo autografas universiteto bibliotekoje, *Literatūra ir menas* 24 (1802), 1981 06 13, p. 16.
- ⁸ CATE=//CHISMVSA PRA-//sty Szadei, Makslas skai-//tima raschta yr giesmes // del kriksczianistes bei del // berneliu iaunu nauiey // sugulditas // KARALIAVCZVI VIII. // dena Meneses Sausia, // Metu vßgimima Diewa. // M. D. XLVII, p. [8] (cituojama iš skaitmeninės Vilniaus universiteto bibliotekos egzemplioriaus kopijos, skelbiamos adresu http://www.atmintis.mb.vu.lt/kolekcijos/VUB01_000408215, žiūrėta 2017 m. kovo mėn.).
- ⁹ Ten pat, p. [16].